

HOOFSTUK 3

KWALITATIEWE EMPIRIESE ONDERSOEK

1. HOEKOM EMPIRIESE NAVORSING?

As wetenskap word die vak Praktiese Teologie vanuit 'n empiriese opvatting benader (Pieterse 1993a:52; Heitink 1993:105). Die studieveld is kommunikatiewe handeling in diens van die evangelie. Hierdie kommunikatiewe verhouding is altyd verbind aan 'n spesifieke situasie. Die situasie kan verskil, maar behoort altyd in ag geneem te word (Pieterse 1990:235).

Binne die kommunikatiewe handeling is dit die ontmoetingsgestaltes van God en mens, en mens en mens, asook die oordrag en opbou van die Christelike geloof in kerk en samelewing wat bestudeer word. Uiteindelik moet hierdie studie die pastorale praxis bevorder in die lig van die eskatologiese dimensie van die Koninkryk van God. Alhoewel dit 'n Christelik-kommunikatiewe praxis vanuit 'n empiriese benadering bestudeer, is dit 'n teologiese vak met 'n eie teologiese identiteit. Hierdie empiriese benadering word vanuit 'n interpretatiewe paradigma beoefen. Interpretasie en verklaring kan binne 'n breë hermeneutiese raam maklik saamleef (Pieterse 1990:224-226; Pieterse 1993a:187).

Volgens Pieterse (1993a:25) werk die Praktiese Teologie as handelingswetenskap, met 'n empiriese metode (vgl. ook Heitink 1993:160-161, 212). In die teologie was daar tradisioneel basies drie metodologiese wyses waarop die teologie beoefen is, naamlik die histories-kritiese, literêr-kritiese en sistematies-kritiese metode. Die ontwikkeling in die Praktiese Teologie, na

die Tweede Wêreldoorlog, het 'n nuwe metode bygevoeg, naamlik die empiries-kritiese metode.

Empiriese ondersoekes geskied deur distansiëring, objektivering en deur beskrywing, verkenning en verklaring. Empiriese navorsing verloop ordelik en sistematies. Navorsingsdata word volgens 'n vaste en sistematiese metode ingesamel. Noukeurigheid en geldigheid is van die uiterste belang. By die empiriese benadering is daar ruimte vir sowel kwantitatiewe as kwalitatiewe ondersoekes binne die Praktiese Teologie, asook vir ander tipes, soos die teoretiese, historiese en literêre ondersoekes. Die empiriese metode is die sinvolste (Pieterse 1993a:25).

“In many forms of qualitative study, e.g. in grounded theory, the assumption is that data, carefully processed, can guide the researcher to understand specific phenomena and develop theory” (Alvesson 2002:2).

Alhoewel kritiek teen die benadering uitgespreek word, het daar in die laaste tyd al meer eenstemmigheid gekom. Wat vir die studie belangrik is, is Pieterse se poging om deur empiriese waarneming presies te probeer vasstel wat onder mense aangaan. Hierdie verskuiwing in die moderne homiletiek na die hoorders toe, is op die wyse bevorder (Van Wyk 2002:41).

Volgens Dreyer (1993:223-224) is daar drie redes waarom praktyk kennis (empiriese kennis) vir teorievorming in die praktiese teologie van belang is:

- Die eerste het te make met die feit dat kommunikatiewe handeling in diens van die evangelie tyd-ruimtelik van aard is. Dit wil sê historiese, kulturele en sosiale veranderinge beïnvloed die kommunikatiewe praxis van die Christelike geloof.
- Tweedens is dit nodig vanweë die kloof wat daar tussen die normatief-etiese ideaal vir die kommunikatiewe praxis en die werklikheid van die konkrete situasie bestaan.
- Derdens is dit nodig wanneer daar aktief in hierdie praxis ingegryp moet word om dit nader aan die ideaal te bring.

In 'n persoonlike gesprek van die navorser met Prof. H. Pieterse het hy vertel dat Prof. J. Firt in 'n persoonlike gesprek met hom dit benadruk het dat 'n praktiese teoloog digby die praktyk moet teologiseer.

Vir die doel van hierdie proefskrif is die families se belewenis van die erediens noodsaaklik om te wete te kom. Daarom sal die families dus saamwerk om die eredienste nog meer te ontwikkel in 'n egte familie-erediens in die sfeer van die gereformeerde teologie. Dit is die hoofdoel waarom van kwalitatiewe empiriese navorsing gebruik gemaak is.

2. VERLOOP VAN DIE EMPIRIESE GEDEELTE VAN DIE NAVORSING

'n Kwalitatiewe ondersoek met onderhoude by families (gesinne) is gedoen. Die ondersoek het geskied volgens die interpretatiewe benadering in die kwalitatiewe ondersoek (vgl. Wester 1995:20). In die kwalitatiewe benadering is die doel onder andere om aanvanklike begrippe of konsepte volgens die betekenisverlening in die taal van die respondente uit hul leefwêreld verder te ontwikkel of tot nuwe teorievorming te kom (Wester 1995:17-18). In hierdie verruiming en vulling van die aanvanklike konsepte met 'n meer adekwate verhouding tot die werklike praktyk, moet die verstelde relasies van die konsepte tot teorie-vorming lei, wat 'n duideliker betrekking op die praktyk van die spesifieke konteks inhou (vgl. Wester 1995; Nell 1996:5-6).

'n Onwillekeurige steekproef is gedoen op die families in NG Gemeente A. Dit is 'n gemeente wat geleë is in 'n middelklas omgewing. Die gemeente is gekies, omdat daar 'n behoefte na vore gekom het na aanleiding van navorsing wat alreeds gedoen is (Wagner-Ferreira 2005). Met die gekose families is half-gestruktureerde onderhoude gevoer.

NG Gemeente A word verdeel in drie predikantsblokke en families uit al drie die blokke is by die ondersoek betrek. Die keuse vir die families wat vir onderhoude genooi is, is soos volg gedoen: Die eerste twee families

(besoekpunte), soos dit volgens die wykstelsel ingedeel is op die rekenaarprogram van die kerk, is vir 'n onderhoud genooi. Indien die eerste familie nie beskikbaar was nie, is die volgende op die lys gekontak.

Ten einde die vraag rondom die families te ondervang, behoort daar ten minste 2 generasies verteenwoordig te wees by elke familie. Daarom is besluit dat indien die familie (besoekpunt) net deur een generasie verteenwoordig word, die volgende familie op die lys wat uit ten minste 2 generasies bestaan, genader word vir 'n onderhoud.

Daar is met die familie 'n gesamentlike onderhoud gevoer. Die jongste kind is gevra om eerste te antwoord en daarna die ouer kinders waarop die ouers volg.

Met een van die eerste families waarmee 'n onderhoud gevoer is, was daar 2 kleuters wat nog nie in die skool was nie. Die inligting wat van hulle verkry is, was baie beperk. Daar was by 'n ander familie 'n kind van 7 jaar oud en ook sy bydrae was uiters beperk.

Na aanleiding hiervan, is besluit om met nog 'n familie 'n onderhoud te voer ten einde meer insette van die kinders te verkry. Daarom is daar met sewe families onderhoude gevoer in die NG Gemeente A.

Dieselfde ondersoek is ook by 'n ander NG Gemeente in 'n hoër middelklas omgewing gedoen. Die gemeente sal NG Gemeente B genoem word. NG Gemeente B is in 'n ander Ring as NG Gemeente A en ook nie betrokke by die Noordelike Sinode van die NG Kerk se taakspan vir families nie. Verder het die families met wie onderhoude gevoer is, ook uit 2 generasies bestaan. Die inligting wat vanuit NG Gemeente B verkry is, is vergelyk met dit wat in NG Gemeente A aangetref is. 'n Oordeelkundige steekproef is in NG Gemeente B geneem. Die leraar van NG Gemeente B is gevra om twee families aan te wys met wie onderhoude gevoer is.

3. LYS VAN KONSEPTE

Vir enige empiriese ondersoek moet daar vooraf, of ten minste aan die begin, begrippe geformuleer word met die oog op die empiriese ondersoek (Glaser 1978; Alvesson 2002:2). Waar daar egter bestaande teologiese teorieë vir die praktyk is moet daar vir verdere ondersoek altyd weer teologiese konseptualisering gedoen word waardeur rigting gegee word aan die vrae in die empiriese ondersoek.

Die vraagstelling vir die ondersoek is: Watter konsepte speel 'n sleutelrol by die inkleding van die erediens om dit as 'n familie-erediens in te rig met die uitsluitlike doel om die verskillende generasies wat die erediens bywoon 'n ontmoeting met God te laat beleef?

Vanuit die teologiese skrywes in die vorige hoofstukke, is die volgende konsepte gelys:

1. Verskillende generasies;
2. Preekwerkgroepe;
3. Persoon van die prediker;
4. Erediens as familie-erediens;
5. Prediking;
6. Musiek;
7. Gereformeerde spiritualiteit.

4. OMSKRYWING VAN DIE KONSEPTE

Die konsepte soos in hoofstuk 1 en 2 uiteengesit word hier weer kortliks gestel met die doel om die verband tussen die konseptualisering uit die literatuurstudie en die empiriese ondersoek aan te toon:

Verskillende generasies

Daar word baie navorsing oor die verskillende generasies gedoen. Volgens die generasie teorie word mense rofweg in generasies ingedeel op grond van karaktertrekke en kwaliteite. In verskillende wêrelddele word die groepe in verskillende tydgleuwe ingedeel.

Die klassifikasie is 'n veralgemening en daarom moet dit nie as die alfa en omega beskou word nie. So kan 'n generasie se belangstellings en behoeftes ook heelwat verskil, byvoorbeeld kinders van dieselfde generasie met sommige in die laerskool en ander in die hoërskool. Tog is dit sinvol om te veralgemeen, aangesien daar eienskappe en behoeftes is wat ooreenkom by spesifieke generasies. 'n Generasie beslaan normaalweg 'n periode van ongeveer 20 jaar.

Deur hierdie generasies se behoeftes van nader te bekyk word die prediker gehelp om hul leefwêreld en voorkeure ten opsigte van die erediens, en vir die doel van die studie spesifiek vir die familie-erediens, beter te verstaan. Verskillende generasies het dikwels uiteenlopende behoeftes en voorkeure. In die lig van die studie word hier spesifiek gedink aan musiek en sang, sowel as prediking.

Die generasies kan rofweg as volg ingedeel word:

GI:	Gebore tussen 1900 en 1920
Silent:	Gebore tussen 1920 en 1940
Boomer:	Gebore tussen 1940 en 1960
X'er:	Gebore tussen 1960 en 1980
Millennials:	Gebore tussen 1980 en 2000

Preekwerkgroepe

Kommunikasie vind plaas wanneer daar terugvoering aan die sender gegee word. Tydens die erediens is die kommunikasie hoofsaaklik in een rigting, naamlik van die prediker na die gemeente. Daar kan beperkte terugvoer plaasvind tydens die prediking deur die gesigsuitdrukkinge en liggaamstaal van die gemeente. Hierdie terugvoer is egter nie voldoende nie aangesien dit moontlik foutief “gelees” kan word deur die prediker.

Preekwerkgroepe help om die probleem aan te spreek. Dit kan verskeie vorms aanneem. Die prediker kan bloot ‘n uitnodiging rig aan enige persoon in die gemeente wat wil deelneem, om na die erediens agter te bly en die preek te bespreek. Hierdie metode sal waarskynlik nie baie suksesvol wees nie, omdat die groep dalk nie baie sal wissel nie. Dit kan die prediker onder ‘n wanindruk bring.

‘n Ander manier sou wees om op ‘n onwillekeurige wyse ‘n preekwerkgroep saam te stel wat verskillende generasies en belangegroepe in die gemeente verteenwoordig. Dit sal goed wees as verskillende families ook deel van die preekwerkgroep kan wees. Die preekwerkgroep kan ‘n preek wat reeds gelees is bespreek. Of hulle sou ook kan help met die aktualisering van die boodskap van die teks voor ‘n preek. Vir die bespreking van laasgenoemde kan die groep voorsien word van die preekteks en dalk enkele aantekeninge daarvoor. Die volgende vrae sou by so ‘n geleentheid bespreek kon word:

- Wat dink jy is die belangrikste boodskap van die teks?
- Watter verskil sal die boodskap aan jou maak?
- Hoe sal jy die boodskap toepas?
- Is daar iets waarmee jy verskil?
- Waaroor sou jy meer duidelikheid wil hê?

Mense wat deel is van ‘n preekwerkgroep raak aktief betrokke by die erediens. Hierdie gesprekke is dikwels vir die deelnemers ‘n besondere

geleentheid en die prediker kan dit ook gebruik om kennis oor te dra. 'n Spesifieke groep mense behoort nie permanent deel van 'n preekwerkgroep te wees nie. Hulle behoort van die begin af duidelik te verstaan dat hul betrokkenheid vir 'n beperkte tyd sal wees. Daarna behoort 'n nuwe groep lidmate weer by die preekwerkgroep betrek te word.

Persoon van die prediker

Die preekgebeure staan nooit los van die persoon en spiritualiteit van die prediker nie. Die leraar op die kansel is ook 'n mens van vlees en bloed, met 'n eie verhaal en worsteling met God. Al hierdie dinge het 'n invloed op hoe die prediker die boodskap van die Bybel kodeer.

Die egtheid van die prediker is een van die belangrikste vereistes vir goeie kommunikasie tydens 'n erediens. Dit kom duidelik in sy/haar liggaamstaal na vore. Die betroubaarheid en geloofwaardigheid van die prediker dra by om 'n goeie verhouding met die lidmate te bou. Indien dit gebeur, het die boodskap wat die prediker bring groter trefkrag.

Tydens 'n preek en 'n erediens word die swak- en sterkpunte van 'n prediker duidelik. Daar is min wat weggesteek kan word. Die prediker se hermeneutiese en eksegetiese vaardighede, vermoë om die teks van toepassing te maak op die elke dag se bestaan, hantering van taal, kommunikatiewe vaardighede sowel as sy/haar empatie en verstaan van die gehoor, word alles sigbaar.

Die prediker behoort nie te skroom om iets van haar-/homself te openbaar nie. Hier kan gedink word aan sy/haar menslikheid en stryd sowel as ervaring met die geloof. Die egtheid van die prediker blyk veral deur sy/haar liggaamstaal. Mense let in die eerste plek nie op wat 'n mens sê nie, maar hoe dit gedoen word. 'n Egte persoon wat uit die hart praat, kommunikeer goed al is hy/sy nie so vlot nie. Predikers behoort hulself te wees op die kansel en moet ook bereid wees om iets van hulself te gee ("self-exposure").

Familie-erediens

Wanneer daar van 'n familie-erediens gepraat word, sny dit na twee kante toe. Aan die een kant raak dit die gemeente as die familie van God en aan die anderkant gaan dit om die biologiese familie.

Die familie is in die kerk belangrik, omdat God sy verbondsgenade in en deur families bekend maak. Vanwee die kompleksiteit van die samestellings van die huishoudings is besluit om eerder die woord “familie” as “gesin” te gebruik. Die familie, en dan spesifiek die ouers of versorgers van kinders, het die grootste invloed op die geloofsvorming van kinders. Die verantwoordelikheid van die kerk is om die ouers en versorgers in hierdie taak te ondersteun en waar moontlik die ruimte te skep om dit uit te bou.

Lidmate het steeds die verwagting om God in die erediens te ontmoet. Ware kennis van God kan alleen verkry word deur die lees van die Skrif onder die verligting van die Heilige Gees. Om spekulasie te voorkom moet ons dus die Skrif as bron van kennis oor die God van die Bybel gebruik. Ons Godskennis is dus praktiese kennis waarin ons, in die geloofsomgang met God, Hom ervaar as by ons.

Die liturgie word gebruik om die Christelike erediens mee aan te dui. Dit omvat al die woorde en handeling van die hele erediens. Dit sluit die preek, nagmaal en/of doop, gebede, ensovoorts in. Deur die liturgie word daar 'n gesprek tussen God en die mens teweeg gebring. God kom aan die woord deur die Skriflesings, die mens antwoord met gebed of die sing van 'n lied.

Vier fases kan in die verloop van die erediens onderskei word:

- Die aanloop of toetrede.
- Die Woorddiens.
- Die tafeldiens.
- Die afloop of uitsending.

Deur die liturgie word die prediking in verband geplaas. Liturgie bind die gemeente saam tot die gesamentlike aanbidding en aksie. Elke element van die liturgie in die erediens vervul 'n funksie en het 'n doel.

Prediking

Prediking is die hart van die evangelie. Dit is om die blye boodskap van die Bybel lewend en aktueel na die gemeente te bring. Die hoorders moet hulself en hulle situasie in die boodskap van die preek herken. Die gedeelte van die Bybel moet verstaan word in die konteks waarin dit tot stand gekom het, sodat die bedoeling van die teks verstaan kan word. Na die eksegeese kan die boodskap van toepassing gemaak word in die konkrete situasie van die gemeente.

In die lig van die feit dat mense die Bybel nie meer ken nie, behoort daar meer klem gelê te word op onderrigende, lerende of didaktiese prediking. Onderrigende of lerende prediking is nie 'n vervelige of ingewikkelde lesing wat net op die verstand gerig is nie. Dit dui op die uitleg van die Skrif op so 'n wyse dat die Bybelse boodskap verstaan word in sy bevrydende krag met sy implikasies vir die lewe van die gelowige in die tyd waarin ons leef.

Wanneer 'n mens 'n preek maak vind 'n hermeneutiese of 'n verstaansproses plaas. Die hermeneutiese proses kan in die volgende stappe saamgevat word:

1. Die proses begin by die situasie van die gemeentede.
2. Met die konteks in gedagte, word die spesifieke teks gekies waaroor gepreek gaan word.

3. Die teks wat ons met ons eie wêreld ontmoet, het egter ook 'n wêreld wat agter die teks lê. Deur middel van eksegetiese metodes wat histories te werk gaan word baie lig op die teks van die Bybel gewerp.
4. In die hermeneutiese proses moet die prediker hom-/haarself voortdurend verplaas van die wêreld van die gemeente na die wêreld van die teks en weer van die wêreld van die teks na die wêreld van die gemeente vandag.
5. Met die boodskap van die teks moet die prediker nou 'n duidelike blikrigting (intensie of skopus) vir die teks kry en kan die preekdoel neergeskryf word.
6. Dit is goed om 'n preektema neer te skryf wat duidelik sê waaroor die boodskap van die preek gaan.
7. Daarna kan 'n skema opgestel word wat as die basis van die preek kan dien.

Musiek en sang

Musiek en sang is 'n wesentliche deel van die erediens. Deur die loop van baie eeue het sang en musiek op verskillende maniere 'n baie prominente rol in die erediens gespeel. Die orrel het in die verlede 'n baie prominente plek in die NG Kerk ingeneem en doen dit vandag steeds in sekere gemeentes.

Vandag is dit egter nie meer vanselfsprekend dat net die liedboek se liedere gesing word en die begeleiding net met die orrel plaasvind in die gemeentes van die NG Kerk nie. Daar word dikwels 'n verskeidenheid liedere gesing en verskillende instrumente gebruik vir die begeleiding.

Die ideaal van die familie-erediens is om die verskillende generasies as familie van God saam in die erediens te betrek. Die blootstelling aan ander

spiritualiteite en generasies kan 'n positiewe effek op die hele gemeente hê. Dit wil voorkom of die integrasie van die verskillende musiekstyle 'n werkbare moontlikheid kan wees. Sodoende kan ouer mense nuwe musiek en liedere leer en die jonger mense die skatte van die kerk se tradisie leer ken en waardeer en met oorgawe sing.

Gereformeerde Spiritualiteit

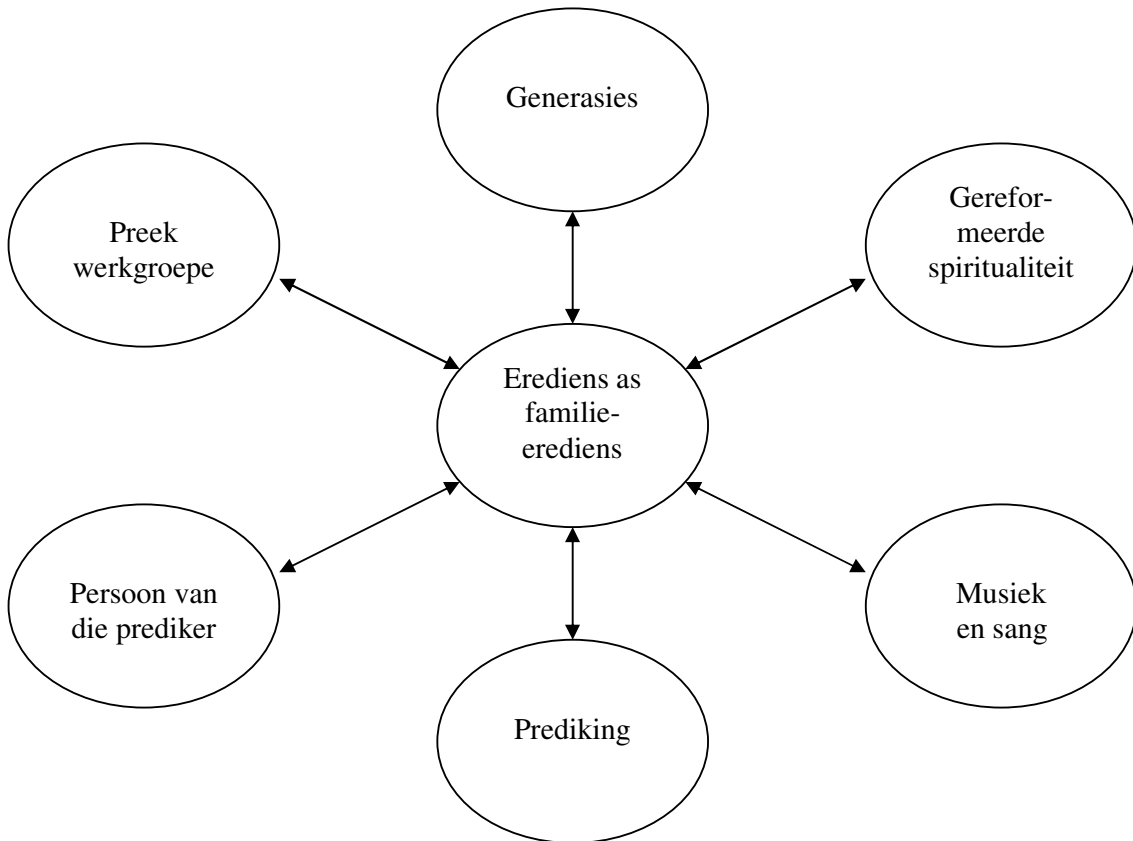
Spiritualiteit is 'n baie moeilik-definieerbare term, omdat dit soveel verskillende betekenis en assosiasies (positief sowel as negatief) het. In die algemeen kan gesê word dat dit na die geestelike lewe van die mens in sy verhouding tot God verwys.

Gereformeerdes neem die Bybel ernstig op. Daarom is prediking as getroue Skrifuitleg die hart van die erediens. Gereformeerdes lees die Bybel as historiese en literêre dokument, ingebed in die kulturele wêreld van die Bybelse tyd. Dit versterk juis die belydenis dat die Bybel God se Woord in mensetaal is. Die kerklike gesag word Christologies en binne die kerkverband verstaan. Dit wil sê Christus is die enigste hoof van die kerk en kerkleierskap is posities van diens en nie van heers nie.

Die bekende eksklusiwiteitsuitsprake van die Hervorming (*sola Scriptura, sola fide, sola gratia, solo Christo*) vorm in hul onderlinge verhoudinge die koördinate in terme waarvan 'n reformatoriese spiritualiteit teologies verantwoord kan word. Binne hierdie parameters van die gereformeerde spiritualiteit kan verskeie vorme uitgekien word soos: die evangeliese-, charismatiese-, sakramentele-, aktivistiese-, intellektuele- en asketiese spiritualiteite.

5. SKEMATIESE VOORSTELLING VAN DIE KONSEPTE

Die eerste skematiese voorstelling wil net aantoon hoe die konsepte mekaar beïnvloed.

6. VERHOUDINGS OF RELASIES TUSSEN DIE KONSEPTE

Op die familie-erediens het die volgende konsepte 'n invloed soos in hoofstuk 1 en 2 gestel:

1. Die verskillende generasies wat die erediens bywoon.
2. Preekwerkgroepe.
3. Persoon van die prediker.
4. Prediking.
5. Musiek en sang.
6. Gereformeerde spiritualiteit.

Binne hierdie konsepte is die konsep “gereformeerde spiritualiteit” 'n sentrale konsep as teologiese vertrekpunt. Verder is die familie-erediens ook 'n sentrale konsep, omdat dit die doel is wat bereik wil word met die studies.

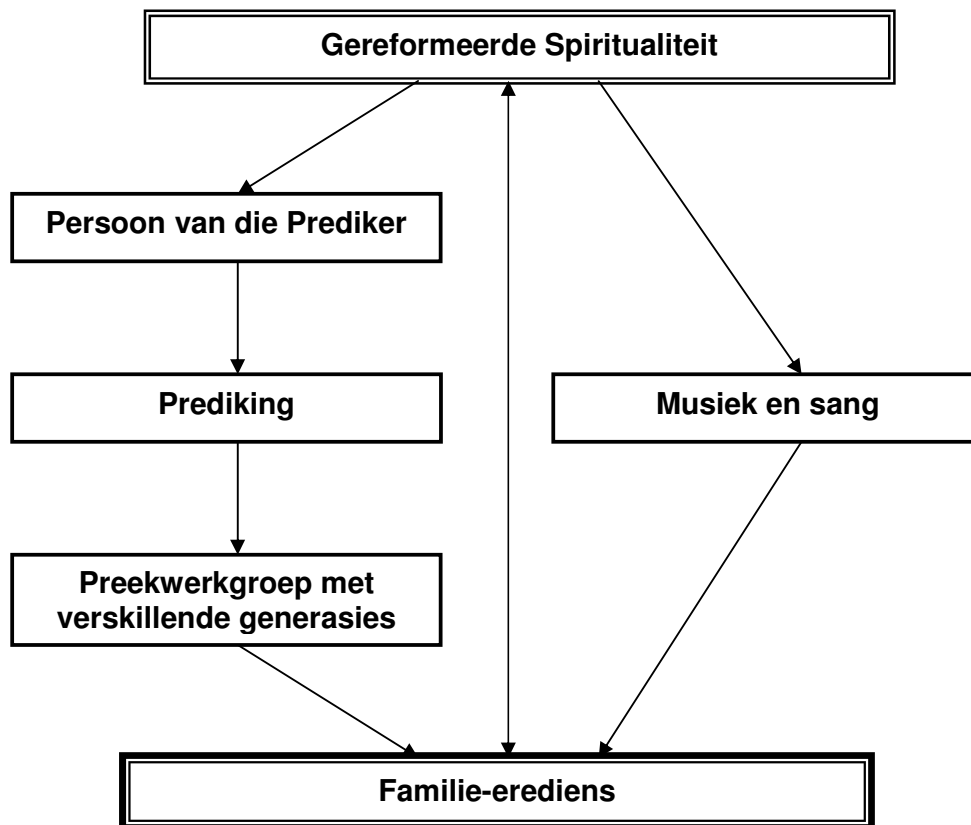
Die invloed van die konsepte is nie net eensydig van aard nie. Dit wil sê dat bogenoemde konsepte nie net 'n invloed het op die familie-erediens nie, maar die familie-erediens het beslis ook 'n invloed op elkeen van die konsepte en op grond van die teorie-praksis wisselwerking ook op die sentrale teologiese konsep: “Gereformeerde spiritualiteit.”

Die verhouding tussen die verskillende konsepte sou ook op 'n ander manier voorgestel kan word. Daar word uitgegaan van die standpunt dat die familie-erediens die hoofkonsep is waarom dit gaan in hierdie studie. Elke ander konsep is daarop ingestel om die ideaal van die familie-erediens te ondersteun. Aan die ander kant is dit die gereformeerde spiritualiteit van die NG Kerk (as sentrale teologiese konsep) wat 'n definitiewe invloed het op die persoon van die prediker. Wie en wat die prediker is, bepaal in 'n groot mate die inhoud van die boodskap wat die prediker sal bring.

Die prediking leer en begelei die gemeentelede op hul pad van geloofsgroei en het sodoende 'n invloed op die lede van die preekwerkgroep en elke mens

van watter generasie ook al die erediens mag bywoon. Aan die ander kant word die musiek en sang, sowel as die keuse van die liedere, ook beïnvloed deur die gereformeerde spiritualiteit. Gereformerdheid kan saamgevat word deur die vier sola's: *sola Scriptura, solo Christus, sola gratia en sola fide*. Die lofprijsing en aanbidding in die vorm van musiek en sang behoort dus hierdeur bepaal te word.

Die volgende skematiese voorstelling dui die invloed wat die verskillende konsepte op mekaar het aan met die familie-erediens as die sentrale konsep en die gereformeerde spiritualiteit as die teologiese vertrekpunt.

7. VRAE MET DIE OOG OP DIE HALFGESTRUKTUREERDE ONDERHOUDSKEDULE

Die empiriese ondersoek is gedoen aan die hand van 'n aantal vrae wat voortvloei uit die konseptualisering en wat aan die families gevra is. Die volgende vrae is gebruik:

1. Hoe behoort 'n erediens ingerig te word om families aan te spreek?
Families bestaan uit verskillende generasies / ouderdomsgroepe.
(Hoe behoort ons op 'n Sondagoggend of –aand kerk te hou sodat almal (kinders, ouers, ooms en tannies) voel dat die Here met hulle gepraat het?)
2. Wat sou die invloed van 'n preekwerkgroep wees op die erediens?
'n Preekwerkgroep kom bymekaar en bespreek saam met die dominee die preek wat 'n Sondag in die kerk gepreek gaan word of wat hy/sy gepreek het.
(Dink jy dit sal help as daar 'n groepie mense is, kinders en ouer mense, wat saam met die dominee oor Sondag se preek gesels?
Dink jy dat dit sal help dat ander mense die preek beter sal verstaan?
Hoekom sê jy so?)
3. Wat beteken die liturgie in die erediens vir jou?
Die liturgie is 'n gesprek tussen God en die gemeente wat op 'n Sondagoggend in die erediens plaasvind.
Dink hier spesifiek aan die verootmoediging voor God, musiek en sang sowel as die prediking.
Watter tipe preke spreek jou meer aan, onthou jy beter?
Met watter tipe musiek wil jy die Here in die kerk loof en aanbid?
Voel jy dat jy deur die liedboekliedere jou gevoel (hartseer, blydschap, woede, skuld, opgewondenheid) vir die Here kan uitdruk in die erediens?
Hoe moet die begeleiding plaasvind?

Watter invloed het die liedere wat gesing word en die begeleiding op die erediens?

(Hou jy van die volgorde van die erediens op 'n Sondag?

Van watter preke hou jy die meeste? Hoekom?

Van watter tipe musiek hou jy die meeste?)

4. Hoekom is jy in die NG Kerk? Wat is vir jou belangrik van dit wat in die kerk gebeur?

(Hoe belangrik is dit vir jou dat die Bybel 'n belangrike plek in die kerk moet hê?)

5. Op watter manier word die erediens deur die persoon van die leraar beïnvloed?

Watter rol speel die persoon van die dominee in die erediens?

(Dink jy dat dit saak maak wie die dominee is wat preek? Hoekom?)

Die vrae tussen die hakkes is 'n poging om die vrae meer toeganklik / verstaanbaar te maak vir 'n laerskool kind.

8. AGTERGROND INLIGTING VAN RESPONDENTE

In 'n poging om die resultate van die hele familie deur te gee, gaan daar onderskeid gemaak word tussen die response van die ouers (vaders en moeders), tieners en kinders. Tieners word hier beskou as kinders wat in die hoërskool is en die woord kinders word gebruik om laerskool leerders te omskryf. Nie **alle** response word hier gestel nie (dit word onder punt 10 meer breedvoerig gedoen). Hier word slegs 'n breë agtergrond van die families gegee.

Agtergrond gegewens van die respondente van NG Gemeente A

Die gegewens is gelys na aanleiding van die predikantswyke en die volgorde soos dit in die verskillende wyke na vore kom.

Familie 1

Die eerste indrukke toe ek by die familie aan huis kom, was dat hierdie huishouding op ge-oliede wiele loop. Die moeder het as jong dogtertjie saam met haar ouers vanuit Nederland na Suid-Afrika geïmmigreer. Sy het in 'n huis groot geword waar haar familie na die Rooms Katolieke Kerk gegaan het. Op skool het sy saam met die ander kinders Bybelonderrig ontvang en nooit gevoel dat dit wat sy daar leer in stryd is met haar geloof nie.

Nadat sy en haar man getroud is, het sy besluit om 'n lidmaat van die NG Kerk te word. Hulle was van mening dat dit nie goed sal wees om die kinders elke tweede week na 'n ander kerk toe te laat gaan nie. Sy vind veral aanklank by die eredienste waar die formele liturgie gevolg word. Sy en haar man is albei hoërskool onderwysers.

Dit was vir haar 'n ontugtering toe sy eendag na 'n erediens met haar kinders gesels en uitvind dat hulle nie aanklank vind by die liedere van die liedboek en die begeleiding met die orrel nie. Sy is 'n Engelse onderwyseres en kon nie glo hoe min haar kinders van die woorde van die liedere in die liedboek verstaan nie.

Die vader is wyd belese en op datum met die hele debat aangaande die opstanding van Jesus en die situasie by die teologiese fakulteit van die NG Kerk.

Dit is opvallend op watter besondere positiewe wyse die kinders elk 'n bydrae maak. Die middelkind is bietjie skaam en teruggetrokke, maar stel tog duidelik waarvan hy hou of nie.

Hierdie gesin het voorgestel dat die teksgedeelte waaroor die preek handel op die aankondigings geplaas word. Dit sal veral die kinders help om die boodskap van die preek beter te onthou. Die skyfies van die data-projektor wat op die bord vertoon word, behoort 'n bietjie langer te verskyn aangesien kinders stadiger lees.

Hierdie gesin is baie betrokke in die gemeente. Die moeder is 'n kategeet en hul woon gereeld die eredienste soggens en saans by.

Na aanleiding van die verskillende vorme van spiritualiteit wat in die vorige hoofstuk bespreek is, sou die ouers se spiritualiteit as sakramenteel beskryf kan word, terwyl die kinders dalk eerder na die charismatiese kant neig.

Biografiese gegewens van familie 1

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Vader	23/6/62	BSc, HOD	Onderwyser
Moeder	4/1/63	MA, HOD	Onderwyser
Tiener	26/7/92	Graad 8	Skolier
Kind	18/8/94	Graad 6	Skolier
Kind	20/12/97	Graad 3	Skolier

Familie 2

Die huis en die tuin van die gesin is pynlik netjies. Die aand toe ek die onderhoud met die gesin gaan voer het, was die vader juis besig om die tuin nat te spuit. Die vader het verskeie kere beklemtoon dat wat hy sê net sy eie mening is en dat ander mense anders oor die saak kan voel.

Die vader hou baie van 'n baskitaar, maar vind aanklank by 'n meer formele erediens waar "die wet gelees en die belydenis van geloof gedoen word". Vir

die moeder is die sang en musiek belangrik, maar sy voel ook dat 'n mens nie te veel moet sing nie. "Afwisseling is belangrik" en die erediens moet nie "te styf" wees nie.

Die familie is baie betrokke in die gemeente. Hulle is deel van die gasvryheidsbediening en bedien tee en koffie na die erediens soggens. Die familie is gewoonlik op 'n Sondagoggend saam in die erediens. Vanuit die gesprek het dit geblyk dat die moeder baie graag by 'n omgee-groep betrokke wil raak en al verskeie pogings aangewend het om die gesin te laat inskakel, maar die vader voel dat hy nie 'n "omgee-groep mens" is nie.

Op die oog af lyk dit of hierdie gesin 'n evangeliese spiritualiteit het. Die Bybel is vir hul baie belangrik. Die vader se spiritualiteit sou dalk self as asketies beskryf kan word, want hy het 'n duidelike behoefte uitgespreek dat hy ook stiltes in die erediens verkies. Die tiener hou van die orrelmusiek in die erediens soggens en geniet ook die aand se jeugdiens waar die orkes die begeleiding doen.

Biografiese gegewens van familie 2

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Vader	16/3/58	Nasionale Diploma	Omgewing gesondheidspraktisyn
Moeder	14/11/54	Matriek	Kleuterskool Assistent
Tiener	15/5/90	Graad 10	Skolier

Familie 3

Wanneer 'n mens die huis binne kom, is jy dadelik bewus daarvan dat hier klein kindertjies in die huis is. Speelgoed is sigbaar en vrolike kindergeluide vul die huis. Vir die twee jong dogtertjies was die bandopnemer baie interessant, maar dit was 'n gesukkel om hulle te laat praat. Hulle het meestal

net die kopies geknik of baie sag gepraat sodat die stemmetjies nie hoorbaar op die bandopnemer was nie. Hulle het dit tog duidelik gestel dat hulle van die Bybel en prentjies hou.

Die moeder het 'n behoefte uitgespreek om deel te wees van die erediens hoewel haar kinders baie klein is. Sy is baie betrokke in die gemeente en ook die voorsitster van die vroue-bediening. Met die vraag hoe die familie-erediens ingerig behoort te word, het sy onmiddelik gevra van watter ouderdom daar gepraat word.

Die vader is ook baie betrokke in die gemeente en die voorsitter van die Exodus-groep. (Hulle reël kampe vir families met tente en karavane.) Beide die ouers hou van preke waarin hul iets kan leer. Die moeder was in die Gereformeerde Kerk voor hul troue en die gereformeerde leer is vir beide ouers baie belangrik. Hierdie familie se spiritualiteit sou beskryf kon word as 'n intellektuele spiritualiteit. Hulle ken mense wat meer na die charismatiese spiritualiteit neig en hulle het tydens die gesprek hul kommer uitgespreek dat hierdie mense in 'n krisis heel waarskynlik "hul geloof sal verloor."

Biografiese gegewens van familie 3

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Vader	15/4/72	M Com	Finansiële Adviseur
Moeder	16/7/73	B Pharm	Tuisteskepper
Kind	2/1/01		Kleuter
Kind	6/9/02		Kleuter

Familie 4

Na verskeie probeerslae is daarin geslaag om 'n afspraak met die familie te maak. Die moeder is 'n verpleegkundige en werk skofte, verder neem die tiener aan baie na-uurse aktiwiteite deel. Die familie woon gereeld soggens die erediens by. Die tiener het dit duidelik gestel dat sy die oggendediens bywoon ter wille van haar ouers, ten spyte van die feit dat sy voel dit spreek haar nie eintlik aan nie. Die saamwees en verhouding met haar ouers is vir haar belangrik.

Die vader het vertel hoe hy as tiener deur sy ouers aangemoedig is om ook ander kerke te besoek, maar hy verkies die NG Kerk. Die tiener besoek ander kerke saam met haar maats. Haar moeder noem dat die tienerdogter haar belydenis van geloof eers in die NG Kerk moet aflê, sou sy daarna besluit om lidmaat van 'n ander kerk te word, sal dit haar vry staan om dit te doen.

Vir hierdie familie is persoonlike kontak met die leraar/s baie belangrik. Hulle voel ook dat daar meer moeite gedoen moet word om mense by die erediens te verwelkom en om met die mense by die teedrinkery te gesels. Die vader was lank siek en in die hospitaal. Hy kon vir byna ses maande nie 'n erediens bywoon nie. Die familie voel dat daar meer moeite gedoen moet word om mense terug te verwelkom na 'n tydperk van afwesigheid by die eredienste. Dit sal 'n gevoel van samehorigheid kweek in die gemeente. Voor die vader se gesondheidsprobleme het hy 'n geruime tyd op die kerkraad gedien.

Die familie het gevoel dat daar vernuwe behoort te word, maar dat daar nie te veel "nuwe goed ingebring" moet word nie. Die "nuwe en ou goed" moet gekombineer word.

Biografiese gegewens van familie 4

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Vader	25/8/56	Diploma Gevangenisbestuur	Pensioenaris (Voorheen Luitenant-Kolonel in Korrektiewe dienste)
Moeder	30/1/56	Diploma	Verpleegkundige
Tiener	14/11/90	Graad 10	Skolier

Familie 5

Dit is 'n hartlike en vriendelike familie wat die navorser buite kom groet en innooi. Die vader stel dit duidelik dat hulle 'n praktiese familie is wat baie van stories hou. Hy stel voor dat indien 'n lang preek gepreek word, daar dalk 'n lied in die middel van die preek gesing kan word om 'n mens net 'n "breek" te gee. Daarna kan 'n mens weer beter konsentreer. Hy voel dat die leraar makliker, plat Afrikaans moet gebruik sodat die boodskap meer verstaanbaar kan wees.

Die moeder hou van 'n erediens met 'n vaste liturgie. Sy hou van "geordenheid" en nie van "hande klap" nie. Die orrelbegeleiding is vir haar mooi, sy hou nie van ghitare vir begeleiding nie. Verder is dit ook vir haar belangrik dat die erediens "interessant" moet wees.

Aanvanklik is die kinders skaam, maar na 'n rukkie het hul lekker saam gesels. Die familie is kerklik mee-lewend. Vir hierdie familie is dit belangrik dat die prediker behoorlik opgelei moet wees. Hulle voel nie so positief oor die predikers van ander kerke wat nie goed opgelei is nie.

Hierdie familie se spiritualiteit sou as intellektueel beskryf kon word.

Biografiese gegewens van familie 5

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Vader	5/3/62	N 6	Sinjale Ingenieurstechnikus
Moeder	17/11/66	Matriek	Senior Finansiële Klerk
Tiener	15/3/92	Graad 8	Skolier
Kind	27/6/95	Graad 6	Skolier

Familie 6

Die moeder is 'n enkelouer, geskei. Sy is baie betrokke by die kerk en gewoonlik elke oggend en aand in die erediens. Verder is sy 'n kategeet en deel van 'n musiekgroep. Sy is 'n onderwyseres by 'n Christelike privaatskool waar haar kinders skoolgaan. Hier kom hulle in aanraking met mense wat aan verskeie kerke behoort en dikwels 'n meer charismatiese spiritualiteit het.

Die dogter gesels land en sand aanmekaar. Sy is deel van die drama-groepie by die kerk. Sy kom baie volwasse voor en dit lyk of sy duidelik weet waarvan sy hou en waarvan nie. Die seun is baie teruggetrokke en neem nie baie deel aan die gesprek nie. Hy noem dat dit vir hom lekker is as daar prentjies in die preek is en as die kinders tydens die erediens gevra word om met sekere take te help. Sy sussie moes een keer die dominee met blokkies help en hy kan dit nog onthou.

Hierdie familie se spiritualiteit sou 'n mens as 'n charismatiese spiritualiteit kan beskryf. Hulle het 'n sterk behoefte om hul geloof meer sigbaar uit te leef deur byvoorbeeld hande in die lug te steek en hande te klap. Musiek is vir hulle baie belangrik en speel 'n groot rol in hul lewens.

Biografiese gegewens van familie 6

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Moeder	16/7/66	B Bibl (Hons)	Onderwyseres
Kind	12/1/95	Graad 5	Skolier
Kind	7/4/98	Graad 2	Skoier

Familie 7

Die afspraak met die familie het plaasgevind net nadat die dogter haar matriek eindeksamen geskryf het. Die moeder was voor haar troue in die AGS Kerk. Na hul kinders se geboorte het sy besluit om te katkiseer in die NG Kerk sodat hul kinders een geestelike tuiste kon hê. Sy hou daarvan om “te sing saam met ‘n orkes.”

Beide ouers was in die Suid-Afrikaanse Polisie Diens, maar die vader het intussen van werk verander en is nou by ‘n private sekuriteitsmaatskappy werksaam.

Hierdie familie se spiritualiteit kon beskryf word as charismaties. Verskeie kere het hul genoem dat daar beslis na die “liedere skat van die NG Kerk gekyk sal moet word.” Hulle is van mening dat die liedboek die jongmense nie aanspreek nie. Hulle het baie klem gelê op die belangrikheid van musiek tydens die erediens en dat daar gekyk moet word om ook ander instrumente as net die orrel te gebruik vir lofprysing. Hulle meen dat die liedere en musiek “nie vinnig genoeg ontwikkel saam met die jeug nie.” So het die matrikulant genoem dat daar “gees” moet wees (die regte atmosfeer) en musiek vir jongmense tydens die erediens.

Biografiese gegewens van familie 7

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Vader	6/6/67	Nasionale Diploma	Privaat sekuriteit
Moeder	9/10/67	Nasionale Diploma	SAPS Superintendent
Tiener	15/10/88	Graad 12	Student
Tiener	16/3/92	Graad 8	Skolier

Agtergrond gegewens van die respondente van NG Gemeente B

Familie 1

Die moeder se broer is 'n leraar en sy het baie simpatie met die leraars wat op 'n manier almal tevrede moet stel. Sy is oortuig daarvan dat die eise wat aan die liturg gestel word nie realisties is nie. "Entertainment moenie mense kerk toe bring nie." Die atmosfeer is vir haar belangrik, dit moet nie te formeel wees nie.

Vir die vader is die prediker nie net die leraar nie, maar hy/sy dra ook die beeld van die gemeente uit. Hy meen dat daar in die kerk "wegbeweeg moet word van die stereotipe al skop die ouer mense daarteen." Dit is belangrik om jonger mense "meer betrokke te kry en te akkommodeer."

Hierdie familie is kerklik baie meelewend. Vir hulle is kerk toe gaan "n gesinsding." Die een tiener speel in die tienerorkes. Aktuele en lerende boodskappe was een van die groot behoeftes wat hierdie familie uitgespreek het.

Opvallend tydens hierdie gesprek was die feit dat die ouers en kinders ruimte maak vir mekaar se musieksmaak. Die ouers is bewus daarvan dat die jongmense 'n ander musieksmaak as hulle het en voel dat daar ruimte vir

hulle voorkeure gemaak moet word tydens die erediens. Die tieners hou van die liedboek en orrelmusiek, maar meen dat ander liedere en musiekinstrumente ook in die erediens gebruik kan word.

Die een tiener het dit baie duidelik gestel dat die boodskappe tydens die preek “verstaanbaar moet wees, in maklike eenvoudige taal.” Hy meen dat predikante baie keer goed preek, maar dat tieners hul “woordeskat” nie verstaan nie. In so ‘n geval kan dit gebeur dat tieners voel dat dit nie die moeite werd is om kerk toe te gaan nie, want hulle verstaan nie die boodskap nie.

Biografiese gegewens van familie 1

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Vader	26/2/56	M Landbou	Landboukundige
Moeder	13/9/58	B Soc C	Maatskaplike werker
Tiener	20/5/88	Graad 11	Skolier
Tiener	3/8/90	Graad 10	Skolier

Familie 2

Hierdie is ‘n rustige familie en ‘n mens kan sien dat hul lief is vir die natuur. Ten spyte van hul baie besige program, is hul bereid om met die navorser op ‘n Saterdagmiddag in gesprek te tree. Die moeder is ‘n tuisteskepper, maar bedryf ook webtuistes vanaf haar huis. Sy is ‘n kategeet en baie betrokke in die kerk. Die vader is ‘n dosent aan die universiteit van Pretoria.

Vir die vader is dit belangrik dat “die kerk nie te veel agteroor moet buig met dromme en goed nie.” Die “crux” is dat die dominee se preek van so ‘n aard moet wees dat dit die aandag van die kinders hou. Hierby voeg hy dan by: “Nie almal kan dit doen nie.”

Die moeder en kinders is van mening dat daar ook ander liedere (“gospel”) as die in die liedboek gesing behoort te word. Dit spreek die jonger geslag meer aan. Die ouers hou van die liedboek, maar voel dat daar melodieë in is wat “totaal onsingbaar is.”

Die familie voel dat ‘n preekwerkgroep werkbaar kan wees om die boodskap van die preek meer te aktualiseer. Hulle meen dat daar dalk praktiese probleme kan wees om ‘n groep mense op dieselfde tyd iewers te ontmoet. Mense se programme is baie vol.

Biografiese gegewens van familie 2

Lid	Geboortedatum	Kwalifikasie	Beroep
Vader	16/4/47	DSc	Dosent: UP
Moeder	18/4/69	BSc	Tuisteskepper
Kind	26/4/96	Graad 4	Skolier
Kind	20/2/98	Graad 2	Skolier

9. RESULTATE VOLGENS ELKE KONSEP

Tabel 1: Musiek en sang

(Vraag 1: Hoe behoort ‘n erediens ingerig te word om families aan te spreek?

Asook

Vraag 3: Wat beteken die liturgie in die erediens vir jou?)

Respon- dente	Respons	Gemeente A		Gemeente B	
		Getal	Persen- tasie	Getal	Persen- tasie
Vaders	Musiek en sang is belangrik	2	33.3	1	50.0
	Hou van orrel	4	66.7	2	100.0
	Hou van die liedboek (net sekere liedere)	5	83.3	2 (1)	100.0 (50.0)
	Hou van ander liedere as liedboek	2	33.3		
Moeders	Musiek en sang is belangrik	3	42.9	2	100.0
	Hou van orrel (Orrel en orkes)	4 (1)	57.1 (14.3)	2	100.0
	Hou van die liedboek	5	71.4	2	100.0
Tieners	Musiek en sang moet jongmense aanspreek	3	50.0	2	100.0
	Hou van orrel	2	33.3	2	100.0
	Hou van orkes	4	66.7	2	100.0
	Liedboek "spreek" hulle nie aan nie	4	66.7		
	Hou van liedboek			2	100.0
Kinders	Lekker sing	2	66.7		
	Vinniger sing			2	100.0
	Hou van orrel	2	50.0	1	50.0
	Hou van orkes	3	75.0		
	Hou van die liedboek (net sekere liedere)	2 (1)	50.0 (14.3)		
	Hou nie van die liedboek nie	2	50.0	1	50.0
	Hou van ander "gospel" liedjies			1	50.0

Nadat ek die eerste vraag gevra het by 'n familie het die moeder spontaan uitgeroep: "In dieselfde diens? Dis 'n 'challenge'!" Hierdie woorde omskryf 'n familie-erediens uitstekend. Dit is 'n uitdaging om die hele familie in 'n familie-erediens te bereik!

Hoewel dit 'n uitdaging is om mense van verskillende generasies in 'n gesamentlike familie-erediens te bereik is dit ook baie belangrik dat die fokus nie van die ontmoetingsgebeure met God weggeskuif moet word nie. So het 'n moeder dit duidelik gestel dat die kerk mense moet "akkommodeer, maar dit moet nooit oor 'entertainment' in die kerk gaan nie."

Die ouerpaar met die kleuters het die vraag gevra hoe oud die kinders moet wees voordat hulle in die familie-erediens betrek gaan word. "Word hier gepraat van hoër- of laerskool kinders? Sou hulle voorskoolse kinders ook betrek?" Hulle sowel as 'n ander familie met 'n dogtertjie van 8 het dit duidelik gestel dat die hele erediens kort moet wees, nie net die prediking nie. Predikers moet nie "onnodige tyd probeer opmaak deur oor al die dele van die liturgie te preek of die preek onnodig uit te rek nie."

Die vader van die kleuters het die volgende bydrae gemaak: "Die kind moet betrokke wees, maar van wanneer af verstaan hulle? Hoe meer hulle blootgestel word, hoe beter." Met hierdie bydrae het hy dit duidelik gestel dat die kind van kleins af deel van die erediensgebeure behoort te wees. Die gemeente behoort ook begrip vir kleuters te hê en tog het 'n ander moeder genoem dat die kindertjies "nogal steurend" kan wees.

Die moeder van die kleuters het die voorstel gemaak dat die "admin" (soos sy na die aankondigings verwys het) aan die einde van die erediens gedoen behoort te word, aangesien die kinders die eerste rukkies stil sit omdat die kerk en die mense nog "vreemd" vir hulle is. Die ouers het ook 'n behoefte om die erediens by te woon en voel dat hul kinders geleer moet word om die eredienste by te woon en stil te sit. Die vader van die kleuters het opgemerk dat mense dit "wil makliker maak vir die kinders, maar hulle moet ook leer."

Soveel as 53.3% van al die ouers met wie onderhoude gevoer is, het genoem dat die musiek en sang 'n belangrike rol in die familie-erediens speel. Die musiek en sang moet veral die jongmense aanspreek. Soos een van die vaders dit gestel het: “Akkommodeer die jongmense met hulle musieksmaak.” 'n Ander vader het saamgestem hiermee en gesê: “Jazz die musiek op.”

Dit wil voorkom of die liedboek en die orrel baie van die tieners en kinders nie aanspreek nie. Soos die een moeder, die onderwyseres in tale dit gestel het: Sy het “nooit besef dat die woorde en taalgebruik van die ouer liedere vir hulle so ontoeganklik is nie. Dit is seker eintlik logies. Hulle ken nie die idiomatiese taalgebruik nie en voel daarom dat hulle nie kan kontak maak met God nie.” Verder is daar ook heelwat gemaak van die feit dat die tieners en kinders ervaar dat die woorde en die melodieë van die liedboekliedere nie vir hul ooreenstem nie. Hulle wil “vinniger” sing op “vroliker wysies.” (Die melodie van die lied is vir hulle nie opgewek genoeg nie.)

Dit was interessant om te sien dat 87.5% van die vaders van die liedboek hou. Net een vader is nie ten gunste van die liedboek nie. Verder was daar 25.0% wat duidelik genoem het dat hulle van die ou liedjies en die halleluja's ook hou.

Dit was opvallend dat die ouers werklik 'n begeerte het om hulle kinders van die Here te leer en ook te laat leer. Hulle wil die erediensgebeure met hul kinders deel en baie graag hê dat hulle kinders daarvan moet hou om kerk toe te gaan. Sommige ouers voel so sterk hieroor dat hulle bereid is om hul eie voorkeure op die agtergrond te skuif om hul kinders te akkommodeer.

Daar was net een vader wat baie sterk gevoel het dat die orrel die instrument is waarmee die Here geloof en prys moet word. “Moenie die kerk te veel agteroor buig met dromme en goed nie. Kerk moet tog net kerk bly en nie word soos die wêreld nie.”

Tabel 2: Preekwerkgroep

(Vraag 2: Wat sou die invloed van 'n preekwerkgroep wees op die erediens?)

Respon- dente	Respons	Gemeente A		Gemeente B	
		Getal	Persen- tasie	Getal	Persen- -tasie
Vaders	Positief	6	100.0	2	100.0
	Lidmate sal daaruit leer	2	33.3		
Moeders	Positief	7	100.0	2	100.0
	Hulle sal die boodskap beter verstaan	3	42.9	1	50.0
	Mense sal deel voel van die erediens	2	28.6		
Tieners	Positief	6	100.0	2	100.0
	Boodskap beter verstaan	2	33.3	1	50.0
	Help leraar om leefwêreld van die gemeente te verstaan			2	100.0
Kinders	Positief	6	100.0	1	50.0
	Hulle sal die boodskap beter verstaan	3	50.0		

Al die respondente met die uitsondering van een kind was van mening dat 'n preekwerkgroep 'n positiewe bydrae tot die erediens kan lewer.

Van die ouers het 40.0% gemeen dat hulle self iets uit 'n preekwerkgroep sal kan leer en self die boodskap van die preek beter sal verstaan. Daar is ook gevoel dat deelname aan 'n preekwerkgroep mense "groter eienaarskap vir die erediens sal laat aanvaar."

Al die tieners was ook positief oor 'n preekwerkgroep. Hulle was van mening dat die preekwerkgroep hulle sal help om die boodskap beter te verstaan en ter selfde tyd kan dit ook die leraar help om die leefwêreld van die tieners beter te verstaan.

Daar was drie moeders wat van mening was dat die preekgroep 'n baie goeie idee is, maar hulle het gewonder hoe “prakties uitvoerbaar” dit is. Hulle is al drie beroepsvroue en was besorg daarvoor dat dit moeilik kan wees om “mense met hul besige programme, bymekaar te kry.” Die een moeder het die voorstel gemaak dat 'n mens dalk deur middel van die internet deel kan wees van 'n preekwerkgroep.

Tabel 3: Liturgie

(Vraag 3. Wat beteken die liturgie in die erediens vir jou?)

Respon- dente	Respons	Gemeente A		Gemeente B	
		Getal	Persen- tasie	Getal	Persen- tasie
Vaders	Hou van die liturgie	3	50.0	2	100.0
	Hou van afwisseling	2	33.3	2	100.0
Moeders	Hou van die liturgie	6	85.7	2	100.0
	Meer variasie	2	42.9		
Tieners	Hou van die liturgie	4	66.7	2	100.0
Kinders	Hou van liturgie	2	50.0		
	Verstaan nie die liturgie nie			1	50.0

Die positiewe reaksie op die liturgie was verrassend. 86.7% van die ouers en 75.0% van die tieners hou van die liturgie. Een moeder het genoem dat die liturgie vir haar “mooi” is en dat dat sy “verlore voel sonder die liturgie.” 'n Ander moeder het weer gesê dat “al die elemente van die liturgie daar moet

wees.” Sy “hou van roetine.” Daar was ook twee ander moeders wat genoem het dat hulle van die liturgie hou, maar dat ’n mens versigtig moet wees dat dit nie ’n gewoonte raak nie.”

Die een tiener (seun) het vertel dat die liturgie hom “laat tuis voel.” Dis hoe die “kerk moet ‘operate’.” ’n Ander tiener (meisie) het genoem dat sy werklik beleef dat die “liturgie met haar praat, maar dat verandering ook goed is.” Hierdie gedagte het by verskeie ander respondente na vore gekom. Daar is ’n behoefte aan “afwisseling” of “variasie” in die liturgie. Op hierdie manier sal die “erediens interessant bly.”

Die een familie wat nie van die liturgie hou nie, het gevoel dat dit “net tradisie” is wat ’n mens “outomaties soos ’n resitasie” doen en dat dit “nie deurdring nie.” Een vader het erken dat daar ’n “stuk tradisie verbonde” is aan die liturgie en ook gemeen dat dit goed is en ’n mens “iets wil hê om aan vas te hou.” Saam hiermee het hy ook genoem dat die prediker die “eksakte orde kan verander binne die konteks van die erediens.” ’n Ander vader het genoem dat “’n mens moet aanpas”, maar die “basis bly tog dieselfde.”

Daar was net een kind wat dit duidelik gestel het dat hy die liturgie “nie verstaan nie.”

Tabel 4: Prediking

(Vraag 1. Hoe behoort 'n erediens ingerig te word om families aan te spreek?

Asook

Vraag 3. Wat beteken die liturgie in die erediens vir jou?)

Respon- dente	Response	Gemeente A		Gemeente B	
		Getal	Persen- tasie	Getal	Persen- tasie
Vaders	Hou dit kort	2	33.3		
	Visuele hulpmiddels (tegnologie)	3	50.0	1	50.0
	Preek moet goeie struktuur hê	3	50.0		
	Lerende prediking	2	33.3	2	100.0
	Makliker taal	1	16.7	1	50.0
	Gebruik stories	2	33.3		
Moeder s	Kort, kragtige preke	3	42.9	1	50.0
	Betrek kinders meer	1	14.3	2	100.0
	Makliker taal	2	28.6	1	50.0
	Kort samevatting aan begin	2	28.6		
	Lerende prediking	1	14.3	1	50.0
	Visuele hulpmiddels	2	28.6		
	Hou van stories	2	28.6		
Tieners	Beelde en stories	5	83.3		
	Hou van humor	2	28.6		
	Aktuele prediking	2	28.6		
	Eenvoudiger taal			1	50.0
Kinders	Beelde en prente	4	100.0	1	50.0
	Hou van stories	3	75.0		
	Korter preke	2	50.0	1	50.0
	Skryf en teken	1	25.0	2	100.0

45.5 % van al die respondente het genoem dat visuele hulpmiddels noodsaaklik is vir 'n familie-erediens. “Gebruik die tegnologie” was 'n paar van die ouers se reaksie. 75% van die kinders het genoem dat hulle preke met beelde, prente en aktiwiteite beter onthou. Dit onderstreep weereens dat mense vandag baie ingestel is op die visuele. Een kind het gesê dat die leraar prentjies moet wys wat “iets beteken.” 'n Ander kind het gevra dat die “prenties” en “geskryf” langer op die skerm van die data-projektor vertoon moet word. Sy het nog nie “klaar gelees nie, dan vat hulle dit al weg.” 'n Tiener het ook versoek dat die tema saam met die Skrifgedeelte op die aankondigings aangebring word “sodat mens dit kan sien en beter kan onthou.” Op hierdie manier sal hy iets hê wat hom by die huis ook sal herinner aan Sondag se preek. Twee ander tieners het genoem dat hulle van die prentjies hou, maar dat die leraars tog “ander” prentjies moet kry, want die oues raak “afgesaag.”

Verskeie respondente, waaronder veral die moeders met die kleiner kinders was, het genoem dat “korter preke” 'n vereiste is vir 'n familie-erediens. 'n Moeder het genoem dat sommige preke “te lank” is en dat die prediker “ook die grootmense verloor.” Een vader het baie sterk daarvoor gevoel dat die preke korter behoort te wees en dat die predikante “nie moet probeer om tyd op te maak nie.” Hy ervaar soms dat die preek nou “op 'n logiese punt is” en “afgesluit” moet word, maar dan “gaan die prediker weer aan.” Een kind het spesifiek genoem dat die “kerk te lank raak.”

Wanneer die predikant “hoogdawerend preek verstaan die kinders nie” het 'n moeder opgemerk. Dit het 'n kind beaam met haar opmerking: “Dominee moet nie groot woorde gebruik nie.” Die tieners het hierby aangesluit en genoem dat die preek “verstaanbaar moet wees”, “makliker taal” gebruik moet word en dat daar “meer verduidelikings” behoort te wees. Die vaders het dit ook ondersteun. Een vader het genoem dat hy nie “'n proefskrif” of “'n geskiedenisles soek” in 'n preek nie. Hy “soek 'n geestelike ervaring.”

Daar is ook die behoefte by veral die ouers dat die preke 'n sterk lerende karakter moet hê. Een moeder het genoem dat “mens goed lees wat jy nie verstaan nie.” Sy het ook gesê dat sy “meer wil leer van die Bybel.” 'n Vader het dit “verduidelikende prediking” genoem. Preke waar “Skrifuitleg plaasvind” en “realistiese lyne getrek word na vandag”, het hy bygevoeg. Tieners het veral die behoefte uitgespreek om preke te hoor wat aktuele onderwerpe aanspreek. Die ouers het ook hiermee saamgestem, soos een dit gestel het: Die preke moet “prakties” wees en “vandag se lewe” aanspreek. 'n Ander een het genoem dat die prediker “praktiese aktuele voorbeelde” moet gebruik.

Daar was twee families wat die voorstel gemaak dat daar 'n “kort opsomming van die boodskap aan die begin van die preek” vir die kleiner kinders gegee behoort te word. Hier moet groot klem op die visuele gelê word. Een ouerpaar het selfs die voorstel gemaak dat 'n pop die (kort opsommende) boodskap aan die kinders kan bring en bygevoeg dat “die grootmense dan ook sommer die boodskap beter sal verstaan.”

Die respondente het genoem dat hulle baie van stories hou. Een kind het gesê dat sy van stories hou “wat mens goed kan leer.”

Daar was drie moeders wat gevoel het dat die kinders meer tydens die erediens betrek moet word. Dit is bevestig deur 'n kind toe sy vertel het hoe sy een preek baie goed kan onthou waar die dominee haar vorentoe geroep het om “hom te help met die blokkies.”

Tabel 5: NG Kerk

(Vraag 4. Hoekom is jy in die NG Kerk?)

Responde- dente	Respons	Gemeente A		Gemeente B	
		Getal	Persen- tasie	Getal	Persen- tasie
Vaders	Groot geword in kerk	6	100.0	2	100.0
	Hou van die leer			2	100.0
	Is ontuis in ander kerke	2	33.3		
Moeders	Groot geword in kerk	4	57.1	2	100.0
	Na troue oorgekom	3	42.9		
	Hou van die leer	2	28.6	1	50.0
	Ontuis elders	1	14.3	1	50.0
Tieners	Ouers is in kerk	6	100.0	2	100.0
	Bybel is belangrik	4	66.7	2	100.0
Kinders	Ouers is daar	4	100.0	2	100.0

Die meerderheid van die respondente het in die NG Kerk groot geword. Die 3 moeders wat na hulle troues na die NG Kerk oorgekom het, het dit gedoen omdat hulle “tuis voel” in die kerk. Die een moeder het genoem dat haar “basiese geloof aangespreek” word in die NG Kerk.

Dit was interessant dat verskeie respondente genoem het dat hulle al in ander kerke was en “ontuis” daar voel. 33.3% van die ouers het dit duidelik gestel dat hulle aan die NG Kerk behoort omdat hulle hulself met die “lering” van die kerk kan vereenselwig. Die een vader het genoem dat hy al verskeie kerke besoek het, maar nie met hulle “saamstem nie.” ‘n Ander vader het ook genoem dat hy oortuig is daarvan dat mense meer moet “hoor wat gereformeerd is.”

Tabel 6: Persoon van die prediker

(Vraag 5. Op watter manier word die erediens deur die persoon van die leraar beïnvloed?)

Responde	Respons	Gemeente A		Gemeente B	
		Getal	Persentasie	Getal	Persentasie
Vaders	Het 'n invloed	4	66.7	2	100.0
	Aanbieding is belangrik	3	50.0		
Moeders	Persoon het 'n invloed	4	57.1	2	100.0
	Vind meer aanklank by sekere predikers	6	85.7	1	50.0
Tieners	Maak nie saak nie (3 het voorwaardes hieraan gekoppel)	4	66.7	2	100.0
	Verstaan sekere predikers beter	2	33.3		
	Egtheid is belangrik			2	100.0
Kinders	Maak nie saak nie	3	75.0		
	Maak saak	2	50.0	2	100.0
	Verstaan party dominees makliker	2	50.0	2	100.0

Een vader het gereageer deur te sê: “Dit maak saak. ‘n Mens kan onderskei tussen die persoon en die boodskap, maar kan dit nie skei nie.” ‘n Moeder het gevoel dat die persoon van die prediker ‘n “baie groot rol speel” in die prediking. ‘n Ander moeder het genoem dat ‘n “sekere dominee sekere maniere het” en daar is ander met ‘n “ander geaardheid.” Selfs van die respondente wat gevoel het dat die leraar “net die boodskapper is” het bygevoeg dat hulle “meer aanklank” by sekere predikers vind. Daar was een moeder wat ernstig gevoel het dat die dominee “ook ‘n mens is” en dat “hy as persoon verdwyn”, want dit “gaan oor God se boodskap.”

Vanuit die respondente was 80.0% van die ouers oortuig daarvan dat die persoon van die predikant 'n invloed het op die prediking. 77.8% van die moeders het ook genoem dat hulle meer aanklank vind by sekere persone.

Een vader het gesê dat die “leraar moet weet wie hy is.” Hy het 'n “hekel aan iemand wat aansitterig is.” So 'n leraar se “maniertjies sit jou af.” 'n Ander vader het opgemerk dat die leraar “meer opreg en eerlik” moet wees. Egtheid is ook veral vir die tieners belangrik.

Die tieners se respons was interessant. Hoewel hulle gesê het dit nie saak maak wie preek nie, het hulle voorwaardes hieraan gekoppel. Een het gemeen hy moet “net die boodskap kan verstaan.” Die ander een het gesê dat dit 'n “goeie boodskap moet wees” en die derde het gesê dat “die prediker 'n passie moet hê” vir dit wat hy/sy doen. Nog 'n tiener het genoem dat enige een kan preek, maar die persoon moet net “wakker wees.” Die tieners het ook gevoel dat sommige leraars se preke “makliker en meer verstaanbaar” is.

10. SAMEVATTING

Vanuit die gesprekke wat met die 3 kinders tussen die ouderdom van 4 en 7 jaar gevoer is, is beperkte inligting verkry. Dit het bevestig dat hierdie kindertjies nie altyd ewe veel verstaan nie. Hulle bydrae tot die navorsing, kan soos volg saamgevat word: Hulle hou van die Bybel en prentjies. Verder geniet hulle dit om te sing.

Tog behoort hierdie kinders deel te wees van die familie-erediens. Om die 2 kleuters se vader aan te haal: “Hoe meer hulle blootgestel word, hoe beter.” Kinders leer deur middel van assosiasie (waarnemingsleer), versterking (kondisionering) en nabootsing. Hulle leer veral deur nabootsing van 'n rolmodel sekere gedrag aan (Freedman, Sears & Caelson 1981:9; Louw 1982:186; Viljoen 1995:620). So behoort die klein kindertjies saam met hul ouers die familie-erediens by te woon om te sien hoe hul ouers en ander

volwassenes God aanbid met sang en musiek, asook hul hoofde buig in gebed. Hulle sal deur middel van nabootsing dan leer om dieselfde te doen. Volgens die behavioristiese teorie van die sielkunde is die menslike gedrag die resultaat van omgewingsinvloede, ervarings en leerprosesse wat hulle deurgemaak het en die vermoë om hierdie ervarings te veralgemeen en in nuwe situasies toe te pas (Louw 1982:186; vgl. Vos 1996d:303).

Dit is ook belangrik dat kinders (selfs kleuters) saam met die ander lede van die geloofsfamilie in die kerkgebou behoort te wees, want gedrag word ook beïnvloed deur die “eksterne omgewing.” “Learning approaches emphasize the events previously associated with a stimulus, or the past reinforcement contingencies operating on a response, or the role models a person has been exposed to. All of these are external to the individual. Learning approaches are less concerned with such subjective states as emotions or perceptions of the situation” (Freedman, Sears & Caelson 1981:10-11).

Vanuit die empiriese ondersoek het dit ook duidelik geword dat die families ter wille van die onderlinge verhoudings bereid is om saam kerk toe te gaan. Daar was twee tieners wat dit duidelik gestel het dat hulle die gebeure in die erediens “verduur”, omdat hulle saam met hul ouers kerk toe gaan. Dit is wat hulle geleer het en doen dit steeds. Dit wil voorkom of hierdie tieners wat van kleins af saam met hul ouers in die kerk is ook meer buigsaam is ten opsigte van die musiek en ander liturgiese elemente van die erediens.

Dit is opmerklik dat daar nie ‘n noemenswaardige verskil was in die response van die gemeentes nie, ten spyte van die verskil in die omgewing, ouderdom, geslag, opleiding en kwalifikasie. NG Gemeente A is geleë in ‘n middelklas omgewing en daar kan ook huishoudings wees wat ‘n laer middelklas inkomste het. NG Gemeente B is in ‘n middelklas tot hoër middelklas omgewing. Die response wat vanuit NG Gemeente B verkry is, het dit wat in NG Gemeente A na vore gekom het, net bevestig.